

УДК 94 (477. 65) “1941”

О. В. Чорний, Л. М. Філоретова*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка***КОСТЯНТИН СИМОНОВ ТА ЄВГЕН ДОЛМАТОВСЬКИЙ ПРО
ЗЕЛЕНУ БРАМУ: ДВА ПОГЛЯДИ НА ОДНУ ПРОБЛЕМУ**

Традиційно піонером у дослідженні історії оточених 6-ї й 12-ї армій Південно-Західного фронту вважається Є. А. Долматовський, який на початку 1980-х років підготував та опублікував видання “Зелёная Брама: Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны”. Саме його децю завуальована документальна праця, яку він сам назвав документальною легендою, тоді ознайомила увесь СРСР з трагічними подіями літа 1941 року в лісовому урочищі Зелена Брама на Кіровоградщині. Але, як виявляється Є. А. Долматовський був не першим дослідником в СРСР, який торкався цієї проблеми. У середині 1960-х років активно історією оточених 6-ї й 12-ї армій займався відомий радянський письменник К. М. Симонов, який в СРСР фактично вперше підняв на щит окреслену проблему, але його науково-публіцистичні розвідки про оточенців у Зеленій Брамі, про командарма П. Г. Понеделіна та комкора М. К. Кириллова в той час в СРСР надруковані не були. Вони побачили світ лише в другій половині 1980-х років. У пропонованій розвідці автори проаналізували причини замовчування в СРСР доробку К. М. Симонова з окресленої проблеми, а також порівняли його погляди і Євгена Долматовського на проблему оточених армій на Кіровоградщині.

Ключові слова: *К. М. Симонов, Є. А. Долматовський, Зелена Брама, оточення, армія.*

28 квітня 1965 року в рамках відзначення 20-ї річниці Перемоги СРСР у радянсько-німецькій війні в Москві відбувся спільний пленум Правління московської організації письменників і Комісії з питань військово-художньої літератури при Правлінні Союзу письменників СРСР. Під час роботи пленуму виступив уже знаний на той час у СРСР письменник К. М. Симонов з доповіддю “Уроки истории и долг писателя” [23, с. 41]. Доповідаючи, Костянтин Михайлович доволі різко наголосив, що потрібно писати правдиву історію війни, не оминаючи жодної події, не забуваючи жодного імені, що потрібно не лише писати про героїчний поступ Червоної армії, а й не забувати про гіркі поразки 1941–1942 років. Разом із тим, доповідач спробував проаналізувати причини трагічних невдач початкового періоду війни, вбачаючи їхнє коріння в тих процесах, що відбувалися в армії в передвоєнні роки. З цього приводу автор зазначає, що в 1937–1938 рр. в період “ежовщини” (“опричнини”) “погибли сотни и тысячи людей, составлявших значительную часть цвета нашей армии. И не просто погибли, а в сознании большинства людей ушли с клеймом предателя” [23, с. 44]. Далі Костянтин Михайлович додав: “Надо помнить, что творилось в душах людей, оставшихся служить в армии, о силе нанесенного им духовного удара. Надо помнить, каких невероятных трудов стоило армии

начать приходить в себя после этих страшных ударов. К началу войны этот процесс ещё не закончился. Армия оказалась не только в трудном периоде незаконченного перевооружения, но и в не менее трудном периоде незаконченного восстановления моральных ценностей и дисциплины” [23, с. 44].

Фактично автор поклав відповідальність за невдачі початкового етапу війни на Й. В. Сталіна та його оточення, яке створило в СРСР репресивну машину в 30-х роках минулого століття. Знаючи, що К. М. Симонов пройшов усю війну практично з першого дня, знаючи, що він був знайомий не лише зі штабною, а й з окопною правдою війни, маємо підсумувати, що він мав право на ту позицію, яку озвучив у згадуваній вище доповіді. Тоді, у 1965 році це був дороговказ до вивчення війни. Доволі різку й революційну за змістом доповідь Костянтин Михайлович планував опублікувати, але ні в рамках 20-ї річниці, ні через кілька років вона оприлюднена не була. Доповідь “Уроки истории и долг писателя” в СРСР було опубліковано лише у 1987 році [23], через 8 років після смерті автора та через 22 роки з моменту його публічного виступу.

Для К. М. Симонова це був своєрідний удар. Як він згадував пізніше, в доповіді “многое было довольно резко сформулировано, печатать его не хотели. Ну, я решил: ах так, не хотите печатать 25 страниц, хорошо, я сделаю тогда этот доклад об истории войны и долге писателей на полторы тысячи страниц...” [22, с. 16]. Справа в тім, що працюючи в роки війни військовим кореспондентом на різних фронтах (в тому числі у 1941 році на Західному та Південному) К. М. Симонов постійно вів щоденник, в якому нотував усе побачене та пережите. У 1965–1967 рр. він підготував до друку першу частину щоденників під назвою “Сто суток войны”. У 1967 році редакція журналу “Новый мир” запланувати опублікувати книгу “Сто суток войны” в трьох останніх річних номерах видання. Але набрана й проанонсована журналом книга К. М. Симонова опублікована не була “по независящим от автора и редакции обстоятельствам” [22, с. 16; 23; 1; 2]. Відмову Костянтин Михайлович сприйняв доволі болісно і, навіть, звертався за допомогою в різні інстанції, але його питання так і залишалося без позитивного рішення. Зрештою фронтові записки К. М. Симонова “Сто суток войны” були опубліковані лише наприкінці 1974 – на початку 1975 року [20; 21], але далеко не в тій редакції, в якій автор підготував їх до друку. Брежневська цензура не пропустила частину міркувань автора та наклала заборону на публікацію коментарів, якими супроводжувався текст щоденника.

Тоді було знято розлогий текст коментарів до записів, що стосувалися трагічної долі захисників Зеленої Брами в цілому та генералів П. Г. Понеделіна й М. К. Кириллова зокрема. Костянтин Михайлович включив їх до щоденника, розповідаючи про фронтових кореспондентів та згадуючи Є. А. Долматовського, який, як відомо, перебував в оточенні в лісовому урочищі Зелена Брама, що на Кіровоградщині, де загинуло дві радянські армії – 6-а й 12-а під командуванням генералів І. М. Музиченка та П. Г. Понеделіна.

Вилучені в 1974 році коментарі, в яких розкривалася трагічна доля бійців 6-ї й 12-ї армій через призму трагедій генералів П. Г. Понеделіна та М. К. Кириллова, в Радянськiм Союзi були опубліковані лише в квітні 1988 року в журналі “Наука и жизнь” [22]. Публікація пішла в друк під назвою “Уроки

правды” та була зроблена за версією, що свого часу підготувала до друку редакція журналу “Новый мир”. Матеріал був опублікований у супроводі невеликої вступної статті [22, с. 16], підготовленої Л. Лазарєвим – заступником голови комісії по дослідженню літературної спадщини К. М. Симонова.

“Уроки правды” К. М. Симонова – це значною мірою детальний аналіз сумнозвісного Наказу Ставки Верховного Головнокомандування Червоної армії від 16 серпня 1941 року, який стосувався відповідальності військовослужбовців за здачу в полон та залишення зброї противнику.

У статті чимало уваги приділено генералам П. Г. Понеделіну та М. К. Кириллову. Перший командував 12-ю армією Південно-Західного фронту (з 25 липня армія діяла в складі Південного фронту – *Авт.*), другий – 13-м стрілецьким корпусом, що підпорядковувався цій армії.

Для підготовки статті Костянтин Симонов опрацював значний масив доступних йому документів штабу Південного фронту. На основі вивчених документів він дійшов висновку, що командувач згаданого фронту генерал армії І. В. Тюленєв, рапортуючи главкому Південно-Західного напрямку С. М. Будьонному та особисто Й. В. Сталіну, ввів обох в оману, вказуючи, що “подавляющее большинство войск Понеделина” вийшли з оточення [22, с. 19], що сам П. Г. Понеделін “имел полную возможность пробиться к своим, как большинство вверенных ему частей” [22, с. 22]. К. М. Симонов чітко наголошує, що командарм-12 можливо й міг вийти з оточення, але сам, без військ – на літаку або штабному танкові. А те, що він міг прорватися разом з військами не відповідає дійсності, оскільки майже вся армія залишилася в оточенні, а вирватися з кільця змогли лише тиллові частини. Ці твердження автор підкріплює радянськими архівними матеріалами та деякими німецькими джерелами.

У той час, як офіційна радянська історіографія уникала будь-яких подробиць боїв 6-ї та 12-ї армій в районі Умані наприкінці липня – на початку серпня 1941 року, оперуючи категоріями на зразок “многих бойцов и командиров постигла тяжёлая участь фашистского плена” [12, с. 89], Костянтин Михайлович наважується заговорити на всю країну про безвинно оговорених П. Г. Понеделіна та М. К. Кириллова, які в серпні 1941 року були призначені Й. В. Сталіним головними винуватцями трагедії в Уманському котлі.

Костянтин Симонов першим в СРСР спробував оприлюднити подробиці оточення 6-ї і 12-ї армій та їхнього героїчного опору в районі сіл Копенкувате, Підвисоке, Левківка, Нерубайка, Торговиця (нині Новоархангельський район Кіровоградської області). У статті “Уроки правды” автор на основі журналів бойових дій Південного фронту по днях описує бої в урочищі Зелена Брама, цитує оперативні зведення оточених армій – інформацію з епіцентру спротиву радянських оточених армій. Деталі, на яких акцентує увагу К. М. Симонов, вказують на те, що всі оточенці – рядові і командири зробили все для утримання бойових рубежів та спасіння оточених військ, яке вбачалося у прориві в тому напрямку, в якому будуть деблокуватися оточенці силами Південного фронту [22, с. 20 – 22].

Детально Костянтин Михайлович подав інформацію і про генералів П. Г. Понеделіна та М. К. Кириллова. Він не обмежився лише згадками про їхнє командування армією чи корпусом. Автор простежив їхній військовий шлях у лавах РСЧА, згадав, що вони у 1941–1945 рр. перебували у німецькому полоні,

що в червні 1945 році добровільно повернулися в СРСР, що в грудні того ж року були арештовані, що майже п'ять років перебували під слідством і в серпні 1950 року були розстріляні, а в лютому 1956 року – реабілітовані як такі, що не вчиняли ніяких злочинів проти Батьківщини [22, с. 22–25]. Із записів видно, що К. М. Симонов для повноти і достовірності підготовленої інформації про П. Г. Понеделіна та М. К. Кириллова вивчав їхні особові справи. На момент підготовки коментарів до щоденника “*Сто суток війни*” це була найбільш повна, найбільш правдива і найбільш об'єктивна інформація про генералів, яких у далекому 1941 році призначили головними винуватцями трагедії.

Нині, знаючи широку історіографію подій, що відбулися в Зеленій Брамі, маємо підстави констатувати, що К. М. Симонов запропонував ще у 1967 році підхід до вивчення проблеми, який актуальний до сьогоднішнього дня.

Свого часу, коли вже була відома на увесь Радянський Союз “Зелена Брама” Є. А. Долматовського, у 1988 році перед публікацією статті “*Уроки правди*” в журналі “*Наука и жизнь*”, з її текстом була ознайомена Алла Павлівна Понеделіна – донька командарма-12, яка високо оцінила матеріали підготовлені К. М. Симоновим [15]. Висока оцінка є цілком закономірною, оскільки це була найбільш детальна розвідка про її батька без легенд і прикрас.

Костянтин Симонов підготував лише одну публікацію про героїзм оточених у Зеленій Брамі армій, про генералів П. Г. Понеделіна й М. К. Кириллова. Вона чекала 21 рік свого читача в радянських цензурних загашниках, але їй судилося стати знаковою розвідкою в історіографії подій, що відбувалися в урочищі Зелена Брама влітку 1941 року. Визначаючи статус цієї публікації в історії дослідження трагедії 6-ї та 12-ї армій, в історії трагедії командарма П. Г. Понеделіна й комкора М. К. Кириллова маємо дати їй таку характеристику – це не перше за значенням дослідження проблеми, але й не друге.

Спробуємо пояснити. Нині вважається, що першим офіційним дослідником подій в урочищі Зелена Брама є очевидець тих подій – Є. А. Долматовський. Саме його авторству належить монументальний твір “*Зелёная брама. Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны*”, який вперше був опублікований в журналі “*Октябрь*” у 1981–1982 роках [7; 11], потім у виданні “*Роман-газета*” у 1983 році [6], а потім тричі перевидавався окремим виданням у 1983 [9], 1985 [10] та 1989 роках [8].

Аналізуючи доробок Є. А. Долматовського, маємо відзначити його як документально-публіцистичну працю. У ній автор описав події кінця липня – початку серпня 1941 року, опираючись на власні спогади, на спогади учасників подій, іноді використовуючи документи. Це дозволило йому презентувати читачу значною мірою правдивий продукт – у першу чергу цікавий для читання. Євгена Ароновича можна піймати на деяких протиріччях, неточностях, перебільшеннях. У його документальній легенді є ряд епізодів, що м'яко кажучи, не відповідають дійсності, але знаючи можливості радянської цензури, можемо припустити, що автор зробив це свідомо аби пробити стіну, що утворилася довкола теми трагічних подій в урочищі Зелена Брама. Ваги ж праці Є. А. Долматовського додає те, що на її сторінках зафіксовані десятки імен тих, хто стримував ворога, який рвався до Києва, Черкас, Кіровограда, Дніпропетровська. Ця робота є своєрідним обеліском бійцям і командирам Зеленої Брами.

Чи міг Євген Аронович написати іншу Зелену Брамму? Очевидно міг, але інший формат книги тоді, у 1981 році, і пізніше ще був не на часі. Інший формат книги був би сприйнятий радянськими людьми, але категорично не був би сприйнятий радянською системою. Підтвердженням останнього може бути розмова, що свого часу відбулася між Ю. О. Ліскіним (дослідником постаті П. Г. Понеделіна) та Є. А. Долматовським. Юрій Ліскін запитав у автора “Зеленої Брами”, чому він не хоче звернутися до кримінальної справи П. Г. Понеделіна та інших зеленобрамців й підготувати солідне, сенсаційне дослідження про одну із найбільших, найдраматичніших і невідомих битв літа 1941 року. На це Є. А. Долматовський відповів: *“Видишь ли, старый “папа Женя” кое-что понимает в литературных жанрах. Сделай я такой шаг, вышел бы за рамки документальной легенды, а делать этого – не хочу. Костя Симонов пробовал – всего высказать ему не дали. Затрагивается много “иконных” имен, на Божий свет лезет, мягко говоря, людская нечистоплотность. Значит, друг мой, ещё не настало подходящее время”* [13, с. 137].

Як бачимо, двоє друзів, двоє фронтовиків, двоє авторів однієї теми мали різні підходи й бачення її у подачі масовому читачеві. Прямий та доволі часто різкий К. М. Симонов і обережний Є. А. Долматовський. Перший підняв проблему на щит, другий – розвинув її як зміг з огляду на неприємний досвід свого товариша й колеги. З огляду на наведену вище цитату, можемо припустити, що “Зелена Брама” Є. А. Долматовського – це лише спроба привернути увагу до проблеми. Але без сумніву і Костянтин Симонов, і Євген Долматовський не дозволили забути одну з найдраматичніших і найтрагічніших сторінок початкового етапу радянсько-німецької війни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Беляев А.* На Старой площади : поздние заметки // Вопросы литературы: Журнал критики и литературоведения. – 2002. – № 3. – С. 243–270.
2. *Буртин Ю.* Власть против литературы (60-е годы) // Вопросы литературы. – 1994. – № 2. – С. 223–306.
3. *Великая* Отечественная война Советского Союза 1941 – 1945. Краткая история. – М.: Военное издательство МО СССР, 1965. – 624 с.
4. *Главное* управление по охране государственных тайн в печати при совете министров СССР (Глпавлит СССР). Секретно. Экз. № 004253. Инв. № 76-р. Перечень сведений, запрещённых к опубликованию в открытой печати, передачах по радио и телевидению. – М., 1976. – 176 с.
5. *Долматовский Е. А.* Было : Записки поэта. – М.: Советский писатель, 1982. – 800 с.
6. *Долматовский Е. А.* Зелёная брама // Роман-газета. – 1983 – № 2. – С. 1–70.
7. *Долматовский Е. А.* Зелёная брама. Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны // Октябрь. – 1981. – № 7. – С. 98–180.
8. *Долматовский Е. А.* Зелёная брама : Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны. – М.: Политиздат, 1989. – 315 с.
9. *Долматовский Е. А.* Зелёная брама : Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны. – М.: Политиздат, 1983. – 303 с.
10. *Долматовский Е. А.* Зелёная брама : Документальная легенда об одном из первых сражений Великой Отечественной войны. – М.: Политиздат, 1985. – 328 с.
11. *Долматовский Е. А.* Новые страницы “Зеленой Брамы” // Октябрь. – 1982. – № 6. – С. 136–172.

12. *История* Великой Отечественной войн Советского Союза. 1941 – 1945: В 6 т. Том 2. Отражение советским народом вероломного нападения фашистской Германии на СССР. Создание условий для коренного перелома в войне (июнь 1941 г. – ноябрь 1942 г.). – М.: Военное издательство МО СССР, 1961. – 688 с.
13. *Лискин Ю. А.* Тайники Великой Отечественной. Командарм Понеделин и другие. – М.: Изд-во “Спутник+”, 2010. – 511 с.
14. *Память* о войне не отпускала его до последнего часа // Наука и жизнь. – 1987. – № 6. – С. 40–42.
15. *Письмо* А. П. Понеделиной Д. И. Фартушняку от 20 февраля 1988 г. – Народный музей с. Підвисокого. – Фонд 12. – 2 арк.
16. *Постановление* Совета Министров СССР о Главном управлении по охране государственных тайн в печати при Совете Министров СССР (Главлит), 18 августа 1966 г. / История советской политической цензуры. Документы и материалы. – М.: РОССПЭН, 1997. – С. 163.
17. *Самсонов А.* Главное в истории правда // Наука и жизнь. – 1987. – № 6. – С. 49–51.
18. *Секретно.* Экз. № 00332. Приказ Председателя Государственного комитета Совета Министров СССР по печати № 4, г. Москва, 13 марта 1965 г. “О введении в действие “Перечня сведений, запрещённых к опубликованию в открытой печати, передачах по радио и телевидению”. – 4 с.
19. *Симонов К.* Разные дни войны. Дневник писателя // Дружба народов. – 1974. – № 11. – С. 117–188.
20. *Симонов К.* Разные дни войны. Дневник писателя // Дружба народов. – 1974. – № 12. – С. 3–74.
21. *Симонов К.* Разные дни войны. Дневник писателя // Дружба народов. – 1975. – № 1. – С. 13–75.
22. *Симонов К.* Уроки правды // Наука и жизнь. – 1988. – № 4. – С. 16–25.
23. *Симонов К.* Уроки истории и долг писателя // Наука и жизнь. – 1987. – № 6. – С. 42–48.
24. *Симонов К.* Сто суток войны / К. М. Симонов. – Смоленск: “Русич”, 1999. – 576 с.
25. *Симонов К.* Сто суток войны / К. М. Симонов. – М.: Раритет, 2005. – 544 с.
26. *Симонов К.* Сто суток войны / К. М. Симонов. – М.: Вече, 2016. – 488 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Чорний Олександр Васильович – доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, доцент (м. Кропивницький, Україна).

Філоретова Лариса Мартіївна – доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, доцент (м. Кропивницький, Україна).

А. В. Чёрный, Л. М. Филоретова

*Центральноукраинский государственный педагогический университет имени
Владимира Винниченко*

КОНСТАНТИН СИМОНОВ И ЕВГЕНИЙ ДОЛМАТОВСКИЙ О ЗЕЛЕННОЙ БРАМЕ: ДВА ВЗГЛЯДА НА ОДНУ ПРОБЛЕМУ

Традиционно пионером в исследовании истории окруженных 6-й и 12-й армий Юго-Западного фронта считается Е. А. Долматовский, который в начале 1980-х годов подготовил и опубликовал издание “Зелёная Брами : Документальная легенда об одном

из первых сражений Великой Отечественной войны”. Именно его несколько забуралізованная документальна робота, которую он сам назвал документальною легендою, тогдa ознакомила весь СССР с трагическими событиями лета 1941 года в лесном урочище Зелёная Брама на Кировоградщине. Но, как оказалось, Е. А. Долматовский был не первым исследователем в СССР, который касался этой проблемы. В середине 1960-х годов историей окруженных 6-й и 12-й армий активно занимался известный советский писатель К. М. Симонов. В СССР он фактически впервые поднял на щит эту проблему, но его научно-публицистические очерки об окруженцах в Зелёной Брaме, о командарме П. Г. Понеделине и комкоре М. К. Кириллове в то время в СССР напечатаны не были. Они были опубликованы лишь во второй половине 1980-х годов. В предлагаемой статье авторы проанализировали причины замалчивания в СССР материалов К. М. Симонова о трагедии Зеленой Брaмы, а также сравнили взгляды Константина Симонова и Евгения Долматовского на проблему окруженных армий на Кировоградщине.

Ключевые слова: К. М. Симонов, Е. А. Долматовский, Зелёная Брама, окружение, армия.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Чёрный Александр Васильевич – доцент кафедры истории Украины Центральноукраинского государственного педагогического университета имени Владимира Винниченко, кандидат исторических наук, доцент (г. Кропивницкий, Украина).

Филоретова Лариса Мартиевна – доцент кафедры истории Украины Центральноукраинского государственного педагогического университета имени Владимира Винниченко, кандидат исторических наук, доцент (г. Кропивницкий, Украина).

O. V. Chorny, L. M. Filoretova

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

KOSTYANTYN SYMONOV AND EVGEN DOLMATOVSKYI ABOUT ZELENA BRAMA: TWO VIEWS ON ONE PROBLEM

Traditionally, the pioneer in the study of the history of the 6th and 12th Army of the South-Western Front is Ye. A. Dolmatovskiy, who in the early 1980s prepared and published the edition “Zelena Brama: The Documentary Legend about one of the first battles of the Great Patriotic War” This veiled documentary work, which he called a documentary legend, showed the whole USSR the tragic events of the summer of 1941 in the forest area of the Zelena Brama in the Kirovograd region. But, in fact, Ye. A. Dolmatovskiy was not the first researcher in the USSR, who studied this problem. In the middle of the 1960s, the famous Soviet writer K. M. Symonov described the history of the 6th and 12th Army and was the first in the USSR who raised this problem, but his scientific-journalistic studies about the isolated people in Zelena Brama, about the commander P. G. Ponedelin and corps commander M. K. Kirillov were not published in the USSR. These studies were published only in the second half of the 1980s. The authors analyzed the reasons for suppression of the works of K. M. Symonov in the USSR and also compared his and Yevhenii Dolmatovskiy points of view on the problem of surrounded armies in Kirovograd region.

Key words: K. M. Symonov, Ye. A. Dolmatovskiy, Zelena Brama, isolation, army.

REFERENCES

1. *Belyayev A.* Na Staroy ploshchadi : pozdnye zametki // Voprosy literatury : Zhurnal kritiki i literaturovedeniya. – 2002. – № 3. – S. 243 – 270.
2. *Burtin Yu.* Vlast' protiv literatury (60-ye gody) // Voprosy literatury. – 1994. – № 2. – S. 223 – 306.
3. *Velikaya* Otechestvennaya voyna Sovetskogo Soyuzha 1941 – 1945. Kratkaya istoriya. – M. : Voennoye izdatel'stvo MO SSSR, 1965. – 624 s.
4. *Glavnoye* upravleniye po okhrane gosudarstvennykh tayn v pechati pri sovete ministrov SSSR (Glavlit SSSR). Sekretno. Ekz. № 004253. Inv. № 76-r. Perechen' svedeniy, zapreshchennykh k opublikovaniyu v otkrytoy pechati, peredachakh po radio i televideniyu. – M. , 1976. – 176 s.
5. *Dolmatovskiy Ye. A.* Bylo : Zapiski poeta. – M. : Sovetskiy pisatel', 1982. – 800 s.
6. *Dolmatovskiy Ye. A.* Zelenaya brama // Roman-gazeta. – 1983 – № 2. – S. 1 – 70.
7. *Dolmatovskiy Ye. A.* Zelenaya brama. Dokumental'naya legenda ob odnom iz pervykh srazheniy Velikoy Otechestvennoy voyny // Oktyabr'. – 1981. – № 7. – S. 98 – 180.
8. *Dolmatovskiy Ye. A.* Zelonaya brama : Dokumental'naya legenda ob odnom iz pervykh srazheniy Velikoy Otechestvennoy voyny. – M. : Politizdat, 1989. – 315 s.
9. *Dolmatovskiy Ye. A.* Zelonaya brama : Dokumental'naya legenda ob odnom iz pervykh srazheniy Velikoy Otechestvennoy voyny. – M. : Politizdat, 1983. – 303 s.
10. *Dolmatovskiy Ye. A.* Zelonaya brama : Dokumental'naya legenda ob odnom iz pervykh srazheniy Velikoy Otechestvennoy voyny. – M. : Politizdat, 1985. – 328 s.
11. *Dolmatovskiy Ye. A.* Novyye stranitsy “Zelenoy Bramy” // Oktyabr'. – 1982. – № 6. – S. 136 – 172.
12. *Istoriya* Velikoy Otechestvennoy voyn Sovetskogo Soyuzha. 1941 – 1945 : V 6 t. Tom 2. Otrazheniye sovetskim narodom verolomnogo napadeniya fashistskoy Germanii na SSSR. Sozdaniye usloviy dlya korennoy perelomav voyn (iyun' 1941 g. – noyabr' 1942 g.). – M. : Voennoye izdatel'stvo MO SSSR, 1961. – 688 s.
13. *Liskin Yu. A.* Tayniki Velikoy Otechestvennoy. Komandarm Ponedelin i drugiye. – M. : Izd-vo “Sputnik+”, 2010. – 511 s.
14. *Pamyat' o* voynе ne otpuskala yego do poslednego chasa // Nauka i zhizn'. – 1987. – № 6. – S. 40 – 42.
15. *Pis'mo A. P. Ponedelinoy D. I.* Fartushnyaku ot 20 fevralya 1988 g. – Narodniy muzey s. Pidvisokogo. – Fond 12. – 2 ark.
16. *Postanovleniye* Soveta Ministrov SSSR o Glavnom upravlenii po okhrane gosudarstvennykh tayn v pechati pri Sovete Ministrov SSSR (Glavlit), 18 avgusta 1966 g. / Istoriya sovetskoy politicheskoy tsenzury. Dokumenty i materialy. – M. : ROSSPEN, 1997. – S. 163.
17. *Samsonov A.* Glavnoye v istorii pravda // Nauka i zhizn'. – 1987. – № 6. – S. 49 – 51.
18. *Sekretno.* Ekz. № 00332. Prikaz Predsedatelya Gosudarstvennogo komiteta Soveta Ministrov SSSR po pechati № 4, g. Moskva, 13 marta 1965 g. “O vvedenii v deystviye “Perechnya svedeniy, zapreshchennykh k opublikovaniyu v otkrytoy pechati, peredachakh po radio i televideniyu”. – 4 s.
19. *Simonov K.* Raznyye dni voyny. Dnevnik pisatelya // Druzhba narodov. – 1974. – № 11. – S. 117 – 188.
20. *Simonov K.* Raznyye dni voyny. Dnevnik pisatelya // Druzhba narodov. – 1974. – № 12. – S. 3 – 74.
21. *Simonov K.* Raznyye dni voyny. Dnevnik pisatelya // Druzhba narodov. – 1975. – № 1. – S. 13 – 75.
22. *Simonov K.* Uroki pravdy // Nauka i zhizn'. – 1988. – № 4. – S. 16 – 25.
23. *Simonov K.* Uroki istorii i dolg pisatelya // Nauka i zhizn'. – 1987. – № 6. – S. 42 – 48.

24. *Simonov K.* Sto sutok voyny / K. M. Simonov. – Smolensk : “Rusich”, 1999. – 576 s.
25. *Simonov K.* Sto sutok voyny / K. M. Simonov. – M. : Raritet, 2005. – 544 s.
26. *Simonov K.* Sto sutok voyny / K. M. Simonov. – M. : Veche, 2016. – 488 s.

ABOUT THE AUTHOR

Chornyi Oleksandr Vasylovych – associate professor of the Department of History of Ukraine, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Candidate of Sciences (History), Associate Professor (Kropyvnytskyi, Ukraine).

Filoretova Larysa Martiyivna – Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Candidate of Sciences (History), Associate Professor (Kropyvnytskyi, Ukraine).